

१०. विविध क्रीडा स्पर्धा

उद्दिष्टे

- (१) विविध राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय क्रीडास्पर्धांविषयी माहिती होणे.
- (२) विविध क्रीडास्पर्धांच्या इतिहासाबद्दल माहिती होणे.
- (३) प्रत्येक क्रीडास्पर्धेच्या आयोजनातील वेगळेपणा माहित होणे.
- (४) विविध स्तरांवरील क्रीडास्पर्धांचे आयोजन नियोजन याबद्दल माहिती होणे.

काही आंतरराष्ट्रीय क्रीडा स्पर्धा

१. ऑलिंपिक क्रीडा स्पर्धा
२. आशियाई क्रीडा स्पर्धा
३. राष्ट्रकुल क्रीडा स्पर्धा
४. सॅफ आशियाई क्रीडा स्पर्धा

काही राष्ट्रीय क्रीडा स्पर्धा

१. राष्ट्रीय क्रीडा स्पर्धा
२. खेलो इंडिया
३. राष्ट्रीय शालेय क्रीडा स्पर्धा

१. ऑलिंपिक क्रीडा स्पर्धा

ग्रीस देशातील अथेन्स शहरात १८९६ साली अर्वाचीन ऑलिंपिक स्पर्धांची सुरुवात झाली. त्या प्राचीन स्पर्धांचे

पुनरुज्जीवन करण्याचे श्रेय पियरे कुबर्टीन यांना जाते. १८८९ मध्ये पियरे कुबर्टीन यांनी एक शारीरिक शिक्षण परिषद आयोजित केली. कुबर्टीन यांच्या अध्यक्षतेखाली फ्रान्समधील २०० क्रीडा संघांची एक मध्यवर्ती समिती स्थापन करण्यात आली. त्यात त्यांनी प्राचीन ग्रीस ऑलिंपिक स्पर्धांचे पुनरुज्जीवन करण्याची आपली कल्पना मांडली. १८९४ मध्ये निरनिराळ्या राष्ट्रांना परिपत्रके पाठवून पॅरिसमध्ये एक शिक्षण परिषद आमंत्रित केली. अशा रीतीने १८९६ साली प्राचीन ऑलिंपिक क्रीडा स्पर्धांचा वारसा असलेल्या ग्रीस देशातील इतिहासप्रसिद्ध अथेन्स शहराला पहिली अर्वाचीन ऑलिंपिक स्पर्धा भरवण्याचा बहुमान मिळाला. ऑलिंपिक स्पर्धेचे नियंत्रण व व्यवस्था आंतरराष्ट्रीय ऑलिंपिक समिती ही संस्था पाहते. या समितीत प्रत्येक सभासद राष्ट्राचे १ ते ३ प्रतिनिधी असतात. भारताचे प्रतिनिधित्व करणारी भारतीय ऑलिंपिक संघटना ही संस्था दिल्ली येथे १९२५ मध्ये स्थापन झाली. आंतरराष्ट्रीय ऑलिंपिक समितीचे मुख्य कार्यालय स्वित्झर्लंडमधील लॉझेन शहरात आहे. ऑलिंपिक स्पर्धांत जात, राष्ट्र, धर्म कुठलाही भेद मानला जात नाही. अर्वाचीन ऑलिंपिक स्पर्धा एका विशिष्ट पद्धतीने पार पाडल्या जातात. त्यात प्राचीन स्पर्धांची उद्दिष्टे, तत्त्वे व परंपरा कटाक्षाने पाळल्या जातील याकडे विशेष लक्ष दिले जाते.

ऑलिंपिक स्पर्धेचे ध्येय वाक्य अधिक गतिमान, अधिक उच्च, अधिक बलशाली (लॅटीनमध्ये citus, Altius, Fortius) इतर इंग्रजीमध्ये (Faster, Higher, Stronger, Together) असे आहेत. ऑलिंपिक ध्वजावर निळ्या, काळ्या, पिवळ्या, हिरव्या व लाल रंगांची एकमेकांत गुंफलेली पाच वर्तुळे असतात. या पाच वर्तुळांची आकृती ही पाच खंड व त्याचे ऐक्य यांचे प्रतीक मानले जाते.

सामन्याच्या उद्घाटनाच्या वेळी ऑलिंपिक गीत वाजवण्यात येते. सामने सुरू होण्यापूर्वी यजमान राष्ट्राच्या

एका मान्यवर खेळाडूने सर्व खेळाडूंच्या वतीने ऑलिंपिक शपथ घ्यावयाची असते. त्यानंतर बँडच्या तालावर सर्व खेळाडूंचे संचलन होते व पाहुण्यांना मानवंदना देण्यात येते. नंतर तुतारीच्या निनादात शांतीचे प्रतीक म्हणून हजारो कबुतरे आकाशात उडवतात. त्याच वेळी ऑलिंपिक ज्योत प्रेक्षागारातून आणली जाते. ज्योत प्रज्वलित केली जाते. ऑलिंपिक गीत सुरू असताना ऑलिंपिक ध्वज उभारण्यात येतो. सर्व खेळाडूंच्या वतीने प्रमुख खेळाडू शपथ घेतो. त्यावेळी विविध राष्ट्रांतील खेळाडू एकमेकांत मिसळून विश्व बंधुत्वाचे नाते जनसमुदायाच्या प्रत्ययास आणून देतात.

२. आशियाई क्रीडा स्पर्धा

2018 जकार्ता आशियाई स्पर्धा

दुसऱ्या महायुद्धानंतर आशिया खंडात नवक्रांतीचे वारे वाहू लागले. भारतासह संपूर्ण आशिया स्वतंत्र झाला होता. युद्ध नको मैत्री हवी हा ऑलिंपिक मंत्र आता साऱ्या विश्वाने जोपासण्यास सुरुवात केली. या नवपरिवर्तनात भारत क्रीडाक्षेत्रातही मागे राहिला नाही. विशेषतः आशिया खंडात भारत क्रीडा क्षेत्रात आघाडीवर होता. याच कालखंडात ऑलिंपिकच्या धर्तीवर आशियाई देशांचा क्रीडा महोत्सव भरवावा याचा ध्यास गुरुदत्त सोंधी यांच्यासह अनेकांना होता.

महायुद्धामुळे मोठ्या कष्टाने सुरू केलेली पश्चिम आशियाई क्रीडा स्पर्धा खंडित झाली तरी सोंधींच्या प्रयत्नात खंड पडला नाही.

स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर आशियाई खंडात मैत्री व सलोखा वाढवण्यासाठी भारताने पहिले पंतप्रधान पंडित नेहरू यांच्या उपस्थितीत झालेल्या चर्चासत्रात आशियाई क्रीडा महोत्सव

भरवण्याची कल्पना आशियाई देशातील पाहुण्यांसमोर मांडण्यात आली. आपली कल्पना मूर्त स्वरूपात आणण्यासाठी नेमकी काय कार्यवाही करावी लागेल याचा अभ्यासपूर्ण आढावा प्रा. गुरुदत्त सोंधींनी सर्वापुढे सादर केला. याला सर्वांनी मान्यता दर्शवली. सोंधींचा ध्यास व स्पर्धा आयोजनाचा अभ्यास पाहून पंतप्रधान पंडित नेहरू एकदम खूश झाले व त्यांनीच या स्पर्धेला आशियाई क्रीडास्पर्धा हे नाव निश्चित केले.

आशियाई क्रीडास्पर्धेचे ऐतिहासिक श्रेय प्रा. गुरुदत्त सोंधी यांना जाते. तेच आशियाई क्रीडा स्पर्धेचे शिल्पकार आहेत. पहिली आशियाई स्पर्धा ४ मार्च ते ११ मार्च १९५१ साली भारताची राजधानी दिल्ली या शहरात आयोजित करण्यात आली. या स्पर्धेत ६ खेळ, ११ देश व ४८९ खेळाडूंनी सहभाग नोंदवला. सदर स्पर्धा दर ४ वर्षांनी आयोजित केली जाते. ऑलिंपिक स्पर्धा व आशियाई क्रीडा स्पर्धा यात २ वर्षांचे अंतर असते.

आशियाई क्रीडा स्पर्धा ही भारताने जगाला दिलेली एक देणगी आहे. आशियाई स्पर्धा दर चार वर्षांनी नवी प्रेरणा देते. प्रगतीची, समृद्धीची अन जागतिक शांतता, बंधुत्वाची! स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर १९५१ मध्ये दिल्लीत आशियाई स्पर्धेची तेवलेली क्रीडाज्योत खेळाडूंना नव्हे तर सामान्य नागरिकांनाही नवनिर्मितीचा प्रकाश देत असते.

३. राष्ट्रकुल क्रीडा स्पर्धा

ऑलिंपिक स्पर्धेनंतरचा जगातील दुसरा क्रीडा महोत्सव म्हणजेच राष्ट्रकुल खेळ. जे देश पूर्वी इंग्रजांच्या आधिपत्याखाली होते त्यांना राष्ट्रकुल देश असे म्हणतात.

2010 दिल्ली राष्ट्रकुल स्पर्धा

१९३० ते १९५० काळात त्याला 'ब्रिटिश साम्राज्य खेळ' असे संबोधले जात असे. त्यानंतर या स्पर्धांना 'ब्रिटिश साम्राज्य व राष्ट्रकुल खेळ' असे नाव पडले. त्यानंतर १९६६ ते १९७४ पर्यंत या स्पर्धांना ब्रिटिश राष्ट्रकुल खेळ असे म्हटले जाई. १९६७ पासून या स्पर्धेला राष्ट्रकुल क्रीडा स्पर्धा हे नाव प्राप्त झाले. या स्पर्धेची सुरुवात १९११ ला झाली. इंग्लंडचा राजा जॉर्ज प्रथम याच्या राज्याभिषेकाच्या निमित्ताने ब्रिटिश सत्ता असलेल्या सर्व देशांत या खेळांचे आयोजन करण्यात आले. २०१० मध्ये राष्ट्रकुल स्पर्धा भरवण्याचा मान भारताला मिळाला असून या स्पर्धेचे आयोजन नवी दिल्ली येथे करण्यात आले. एकूण राष्ट्रकुल देशांची संख्या ७१ एवढी आहे.

४. सॅफ आशियाई क्रीडा स्पर्धा

सध्याची सॅफ आशियाई क्रीडास्पर्धा पूर्वी 'साऊथ आशिया फेडरेशन क्रीडास्पर्धा' म्हणून ओळखली जात होती. १९८३ मध्ये दक्षिण आशियाई ऑलिंपिक संघटनेची स्थापना करण्यात आली, तर सप्टेंबर १९८४ मध्ये प्रथम दक्षिण आशियाई क्रीडास्पर्धेचे आयोजन काठमांडू (नेपाळ) येथे करण्यात आले. १९८४ ते १९८७ पर्यंत या क्रीडास्पर्धा दरवर्षी आयोजित केल्या जात. १९८७ नंतर या क्रीडास्पर्धा दर दोन वर्षांनी आयोजित करण्यात याव्यात असे ठरले. या क्रीडास्पर्धांमध्ये भारत, अफगाणिस्थान, बांगलादेश, भूतान, मालदीव, नेपाळ, पाकिस्तान व श्रीलंका या देशांचा समावेश होतो. १९८१ मध्ये दक्षिण आशियाई देशांत मैत्रीचे व सलोख्याचे वातावरण वाढीस लागण्यासाठी दक्षिण आशियाई फेडरेशनची स्थापना करण्यात आली आणि तिच्या माध्यमातून विविध स्पर्धांचे आयोजन केले जाते.

१. राष्ट्रीय क्रीडास्पर्धा (National Games)

भारतामध्ये राष्ट्रीय खेळ अनेक वर्षांपासून आयोजित केले जातात. राष्ट्रीय खेळाचे योग्य असे नियोजन करून १९८५ मध्ये नवी दिल्ली या ठिकाणी प्रथम राष्ट्रीय क्रीडा स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. ही स्पर्धा स्वर्गीय इंदिराजी गांधी यांच्या स्मरणार्थ आयोजित करण्यात आली होती. सदर स्पर्धा ही भारतीय ऑलिंपिक संघटनेच्या

आधिपत्याखाली आयोजित केली जाते. या क्रीडास्पर्धेत भारतातील सर्व संघराज्य व केंद्रशासित प्रदेश यांचा समावेश होता. एकात्मतेची भावना वाढीस लावणे व खिलाडूवृत्तीस प्रोत्साहन देणे हा या स्पर्धेचा मुख्य उद्देश आहे.

२. खेलो इंडिया

व्यक्तिच्या जीवनात खेळ आणि तंदुरुस्तीचे महत्त्व अमूल्य आहे. आपल्या देशात खेळल्या जाणाऱ्या सर्व क्रीडा प्रकारांना मजबूत चौकट बनवून आणि भारताला एक महान क्रीडाराष्ट्र म्हणून प्रस्थापित करण्यासाठी, भारतातील क्रीडा संस्कृतीचे पुनरुज्जीवन करण्यासाठी 'खेलो इंडिया कार्यक्रम' २०१८ रोजी सुरू करण्यात आला. तत्कालिन क्रीडा मंत्री व नेमबाजी खेळाचे ऑलिंपिक रौप्य पदक विजेता खेळाडू मा. राजवर्धनसिंग राठोड यांच्या पुढाकाराने हा उपक्रम सुरू झाला.

- खेलो इंडिया स्पर्धा दरवर्षी भरल्या जातात.
- खेलो इंडिया स्पर्धा ही राष्ट्रीय स्तरावरील स्पर्धा आहे.
- खेलो इंडिया स्पर्धा या १७ वर्षांवरील आणि २१ वर्षांखालील वयोगटासाठी खेळवल्या जातात.
- २०१८ पासून खेलो इंडिया स्पर्धा सुरू झाल्या.
- यामध्ये ६ क्रीडा प्रकारांचा समावेश आहे.
- विजेत्या खेळाडूंना रोख ५ लक्ष रु. वार्षिक शिष्यवृत्ती व निवडक खेळाडूंचे पुढील ५ वर्षांचे प्रशिक्षण सरकारमार्फत होते.
- क्रीडाक्षेत्रात मोठ्या संख्येने सहभाग घेणे आणि उत्कर्ष साधणे ही दुहेरी उद्दिष्टे आहेत.
- क्रीडा संस्कृतीत वाढ घडवून आणणे आणि देशासाठी क्रीडा उत्कृष्टता प्राप्त करणे हे खेलो इंडिया स्पर्धेचे ध्येय आहे.

उपक्रम :

राष्ट्रीय शालेय क्रीडा स्पर्धेची माहिती मिळवा.

प्र.१) एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

- (१) आधुनिक ऑलिंपिक स्पर्धेची सुरुवात कोणत्या साली झाली?
- (२) आधुनिक ऑलिंपिकचा जनक असे कोणास संबोधले जाते?
- (३) भारतीय ऑलिंपिक संघटनेची स्थापना कोणत्या साली करण्यात आली?
- (४) ऑलिंपिक स्पर्धेचे ध्येय वाक्य काय?
- (५) आशियाई क्रीडा स्पर्धेचा जनक कोणाला संबोधले जाते?
- (६) राष्ट्रकुल स्पर्धेमध्ये सहभागी होणाऱ्या एकूण देशांची संख्या किती आहे?
- (७) प्रथम दक्षिण आशियाई क्रीडास्पर्धेचे आयोजन कोणत्या वर्षी करण्यात आले?

- (८) प्रथम राष्ट्रीय क्रीडा स्पर्धेचे आयोजन कोणत्या साली करण्यात आले?

प्र.२) रिकाम्या जागा भरा.

- (१) पहिली आधुनिक ऑलिंपिक क्रीडा स्पर्धा.....या शहरात आयोजित केली गेली.
- (२) आंतरराष्ट्रीय ऑलिंपिक संघटनेचे मुख्य कार्यालय..... या शहरात आहे.
- (३) पहिल्या आशियाई क्रीडास्पर्धेचे आयोजन साली करण्यात आले.
- (४) राष्ट्रकुल क्रीडा स्पर्धेचे आयोजन भारतात..... साली करण्यात आले.
- (५) खेलो इंडिया स्पर्धा प्रथम या साली आयोजित करण्यात आली.

पूरक अभ्यास :

- (१) आधुनिक ऑलिंपिक स्पर्धेत होणाऱ्या विविध क्रीडा प्रकारांची यादी तयार करा.
- (२) खाली दिलेल्या चित्रांतील खेळाडूंची माहिती लिहा.

